

9. 9. APRIL 1940 FEMTEKOLLONNENES DAG

Den Norske Frimurerorden med allierte storlosjer var i løpet av årene blitt en verdensomspennende organisasjon. Særlig var forbindelsen til USA og England blitt styrket.

Vi som står utenfor kjenner lite til hvordan det internasjonale samarbeide fungerer. Når stormesteren blir intervjuet sier han alltid at Den Norske Frimurerorden er en selvstendig norsk orden som ikke er avhengig av eller styres av utenlandske krefter. Vi kjenner imidlertid fra stormester Færdens opptreden og hendelsene i august 1921 som er beskrevet tidligere, at norsk frimureri styres av en overordnet instans som vi antar befinner seg i utlandet.

Den Norske Frimurerorden har mottatt konstitusjonspatent, først fra England i 1749 og senere fra Sverige i 1891. Enhver storlosje som hører til frimureriets verdensomspennende nett har underskrevet en underkastelses-erklæring som binder storlosjene til en felles ledelse og til et samordnet læresystem for personlig utvikling. Plikten til taushet og kravet til lydighet er rettet mot denne ledelse. Forpliktelsen overføres fra storlosjene videre til de enkelte lokale losjer og til medlemmene.

Innenfor fellesskapet kan medlemmene fritt besøke utenlandske losjer dersom han er utstyrt med frimurerpass. Det må bety at alle er underlagt den samme taushetsplikt og de samme krav til lydighet. Uten denne felles forpliktelse ville besøk fra fremmede losjer kunne avdekke hemmeligheter og derfor ikke kunne gjennomføres. Underkastelseserklæringen binder systemet sammen og knytter det til en overordnet leder. Dette gir organisasjonen internasjonal makt og indre styrke.

For hver fremmed storlosje som Den Norske Frimurerorden har forbindelse med er det oppnevnt en herværende representant og en representant på den fremmede losjens hjemsted. Det skulle i 1939 gi 93 norske internasjonale ambassadører. Ikke alle representanter er oppnevnt.

Noen av våre øverste militære sjefer er oppnevnt som herværende representanter for utenlandske storlosjer. I matrikkelen for 1939 finner vi:

*Generalmajor Ivar Aavatsmark, Stormesterens Prokurator, statsråd, kommandant på Akershus festning, repr. for The Supreme Council 33 and last Degree Scottish Rite for the Northern Masonic Jurisdiction, Boston, USA, og representant for The Grand Lodge of Montana, Hellena, USA.,

***Major O. Brinchmann Hansen**, repr. for Grande Lodge of Rhode Island & Providence Plantation. Providence, USA.

***Generalmajor Gustav Grüner**, repr. For The Grand Lodge of Utah, Salt Lake City, USA.

***Generalmajor Jacob Hvinden Haug**, repr. For Grand Lodge of Virginia, Richmond, USA, og Grand Lodge of Soberana, de Porto Rica, San Juan.

***Oberst Marcus Pettersen** repr. For Grand Loggia de Chile, Santiago. 5

Lojalitet til utenlandske brødre

Kong Oscar II's norske frimurerbrødre ble i 1880- og 90-årene mistenkt for å gå svenskekongens ærend mot Norges interesser. Kommanderende General ble den gang fra Stortinget spurt direkte om han hadde etterkommet ordre fra Kong Oscar II, som følge av sitt frimureri, noe han benektet.

Blant de mektige brødre i vest, omkring 1940, finner vi den engelske konge George VI som regjerte fra 1936 til 1952. Han rangerte høyest innen det verdensomspennende frimureri. Daværende marineminister senere statsminister Winston Churchill hadde vært frimurer tidligere. Presidenten i USA, Franklin D. Roosevelt, var en fremtredende frimurer med den 32. grad. Det tilsvarer den XI grad i det svenske system.

Norge i 2. Verdenskrig

Da de krigførende parter England og Tyskland, fattet interesse for norsk territorium våren 1940, hadde generalstaben gjennom lang tid bygget opp den hemmelige hæren rettet mot "*indre fiender*", samtidig som de hadde satt verneplikthæren ut av spill. Verneplikthæren besto av vernepliktig og frivillig norsk ungdom. Den hadde ingen spesiell politisk legning utover et nasjonalt sinnelag. Den møtte til mobiliseringsplassene uten innkalling. Målet var å kaste overfallsmennene ut av landet.

Åpent for invasjon

Etter 1935 var den politiske venstresiden ingen trussel mot det etablerte samfunn. Europa var i krig fra høsten 1939. Den hemmelige hæren forble imidlertid intakt og de ubrukelige geværene og kanonene ble ikke satt i brukbar stand slik nasjonale hensyn og den stadig mer truende situasjon skulle tilsi. Intet ble gjort for å rette på disse selvforskyldte svakhetene ved vårt forsvar. Tatt i betraktning den kritiske situasjon som utviklet seg i Europa frem til 1940, må en fortsatt avvæpningen av verneplikthæren sees som et forsøk på å legge landet åpent for invasjon. I noen korte avsnitt vil jeg nevne noen episoder som burde ført til en opptrapping av den norske forsvarsberedskap.

Den 12. 1
annekterte han
diskuterte genera
og Ordensvernet
en delvis mobil
brukes til innkall
som da skulle s
oppsett når et s
pålitelige, ble d
mobilisering må
lenger tid. 1

3. distriktskom
ubrukelige geve
forholdene nå v
Kommanderend
sikkerhetsvakter
at resten av våp

Situasjonen i E
britiske militær
overføre store
Stavanger, Berg
note til de skan
norsk farvann
allierte krigsrå
Planen inklud
malmsfeltene.
ødelegge veier
fredsslutninger
for aksjonen va

Så sent som de
utenriksminist
å bryte norsk r

Den 8
var planen at
landgangsstyrk
hadde som må

Den 12. mars 1938 gikk Adolf Hitler inn i Østerrike. Høsten samme år annekterte han Sudetenland som hørte til Tsjekkoslovakia. Her hjemme diskuterte generalstaben mobiliseringsordningen. På grunn av Sikkerhetvaktene og Ordensvernet som skulle være hemmelige, var det vanskelig å gjennomføre en delvis mobilisering. Det ble diskutert hva slags konvolutter som kunne brukes til innkallingen, offentlige konvolutter, eller nøytrale blanke konvolutter som da skulle sendes uten frimerke. Postverket protesterte. Det ville vekke oppsikt når et stort antall slike konvolutter gikk ut. Ikke alle postbud var pålitelige, ble det bemerket. Så sent som i 1939 var det klart at en delvis mobilisering måtte skje pr. brev eller ved personlig kontakt, selv om det ville ta lenger tid. ¹

3. distriktskommando i Trondheim, mente våren 1939 at ordningen med ubrukelige geværer medførte betydelige ulemper ved mobilisering og at forholdene nå var ganske annerledes enn i 1918. Den 19. mai 1939 vedtok Kommanderende General at det antall våpen som trengtes til å sette opp sikkerhetsvakter og luftforsvar ved mobilisering skulle klargjøres, underforstått at resten av våpnene fortsatt skulle lagres i ubrukelig stand. ²

Situasjonen i Europa tilspisset seg. Den 2. og 3. januar 1940, utredet den britiske militære ledelse muligheten av å okkupere de svenske malmleiene og overføre store styrker til nord og midt Sverige, I planen inngikk å okkupere Stavanger, Bergen, Trondheim og Narvik. Den 6. januar 1940 ble det sendt en note til de skandinaviske regjeringer om at britene ville stoppe malmeksporten i norsk farvann Sverige nektet å samarbeide om dette. 5. februar vedtok det allierte krigsråd å sende hjelp til Finland som kjempet mot Sovjetunionen. Planen inkluderte okkupasjon av byene fra Stavanger til Narvik og de svenske malmfeltene. Svenskene erklærte at de ville rive opp jernbanelinjen og ødelegge veiene østover. Planen skulle settes i verk 20. mars. Så kom fredsslutningen mellom Finland og Sovjetunionen og det angitte hovedmotiv for aksjonen var borte. ³

Så sent som den 5. april møtte den engelske og den franske sendemann opp hos utenriksminister Koht hvor de meddelte skriftlig at de allierte kunne bli nødt til å bryte norsk nøytralitet for å stoppe malmeksporten fra Narvik.

Den 8. april 1940 la engelskmennene ut miner i norsk farvann, deretter var planen at de skulle vente på tysk reaksjon. En engelsk flåtestyrke med landgangsstyrker ombord, ca. 100 000 mann, lå klar i engelske havner, de hadde som mål å okkupere Norge. ⁴

For det første, når generalstaben i denne situasjon ikke var villig til å gjøre mobiliserings ordningen effektiv eller å bringe verneplikthærens våpen i skyteklar stand, er dette, slik situasjonen ble oppfattet, åpenbart en forberedelse til å slippe engelske og franske tropper inn i landet uten å øve motstand, for øvrig en tanke som var bifalt av Arbeiderpartiets ledere.

For det andre bar Arbeiderpartiregjeringen det konstitusjonelle ansvar for at forberedelser på å møte den forventede invasjonen ikke ble gjennomført.

For det tredje kan frimureriet bruke sitt kjennskap til regjeringens unnlaterelser som et pressmiddel.

Norges Geografiske Oppmåling sorterte under generalstaben. Den godkjente i januar 1940 salg av store kartserier til England. Da var allerede store kvanta norske kartter solgt til Tyskland, tross for regelen om at kartter ikke skulle selges til land som var i krig. 6

General Wilhelm Keitel i Wehrmacht har fortalt at det den 23. februar 1940 ble dannet et arbeidsutvalg som skulle forberede invasjonen av Norge. Forberedelsene ble dekket som en intern våpenøvelse, Weserübung, i tyske farvann. Bare få personer blant de øverste tyske militære ledere visste at de innlastede tropper hadde som mål å okkupere Danmark og Norge.

Adolf Hitler sendte sin mann, oberst Hans Piekenbrock til København 3. april hvor han møtte Quisling. Piekenbrock ble meddelt at en engelsk invasjon var ventet og at det var i Norges interesse at tyskerne kom først. Quisling ga under dette møte feilaktige opplysninger om forsvaret av Narvik.

Quisling mente at en tysk okkupasjon burde omfatte hele Norge og ikke bare det sørlige del. Hvis de tyske skip kom overraskende ville de ikke bli beskyttet i første omgang, mente Quisling, forøvrig hadde han folk fra sitt parti plassert i forsvaret, tyskerne ville derfor ikke møte sterk motstand. 12

Den 7. april oppdaget engelske fly at de tyske skipene gikk ut og satte kursen nordover. Norske journalister mottok meldinger om skipenes bevegelser og det ble diskutert i avisene hvor mon alle disse skipene hadde tenkt seg?

Mange, blant dem etterkrigstidens første generasjons historie forskere, har gitt uttrykk for at regjeringens passivitet kom av arbeiderbevegelsens generelle antimilitære holdning og regjeringens manglende bevilgninger til Forsvaret. Dette siste er ikke riktig. Bevilgningene til forsvaret økte fra 316 millioner kroner i 1934 - 35 til 486 millioner kroner i 1939 - 40. 200 millioner kroner ekstra ble bevilget etter krigens utbrudd. Det var store penger den gang, men ikke tilstrekkelig til å rette opp forfallet som strakte seg tilbake til tider lenge før Arbeiderpartiet overtok regjeringmakten.

Krigshand
gjentas he
Jeg velger
provoserer
virket inn
forsvaret n

Den nye
tilhørte Ar
9. April. M
borte. Det
stearinlys.
husket på å
kom ikke in
nærheten.

Ma
var postlag
gang og på
gjennom r
kjennskap t
våpen ved f

Vi fastslår
mottagelsen
arbeiderpart
Tys

Ukjente krig
kvelden den
være tyske,
Fredrik Will
om å skyt
Batterisjefen
i flomlys fra

Oberst Birge
Blücher tidli
kaptein And
senket Blüch
hele Østfold
geværene og

Krigshandlingene i Norge er utførlig behandlet i litteraturen. De skal ikke gjentas her. Derimot er femtekolonnenes virksomhet et nytt interessant område. Jeg velger med hensikt å beskrive et utvalg hendelser som kanskje vil virke provoserende på mange. Hensikten er å vise hvordan lojalitet til frimureriet har virket inn på krigshandlingene. Det er innlysende at en som tjenestegjør i forsvaret må forplikte seg til lojalitet til staten og ingen andre.

Den nye forsvarsminister, oberst i infanteriet, Birger Ljungberg som ikke tilhørte Arbeiderpartiet, beordret delvis mobilisering tidlig på morgenen den 9. April. Mens brevene ble skrevet ut på Akershus Festning, ble elektrisiteten borte. Det ble mørkt og det viste seg umulig å skrive ut innkallelene med stearinlys. Arbeidet ble etter planen overført til Smestad Hotell. Ingen hadde husket på å melde fra til hotellet som var fullt av gjester. Mobiliseringsgruppen kom ikke inn, den ble stående utenfor. Heldigvis bodde et medlem av gruppen i nærheten. Han inviterte alle hjem til seg hvor innkallingene ble skrevet ut.

Mannskapene ble innkalt med fremmøtedag den 11. april. Før brevene var postlagt var kampene mellom tyske sjøstridskrefter og norsk kystforsvar i gang og pågikk hele natten. Det ville være naturlig å beordre full mobilisering, gjennom massemedia. Forsvarsministeren, som oberst, hadde uten tvil kjennskap til at de mannskapene han i så fall innkalte, ikke ville få utlevert våpen ved fremmøte.

Vi fastslår at en engelsk invasjon var forberedt fra engelsk side og at mottagelsen av de engelske styrkene var forberedt av både arbeiderpartiregjeringen og av generastaben.

Tyskerne kom imidlertid først og nøt godt av tilretteleggelsen.

Ukjente krigsskip ble observert av vaktfartøyer i ytre Oslofjord klokken 23. om kvelden den 8. April. Rauøy Fort skjøt varselskudd. Skipene som viste seg å være tyske, passerte Bolærne Fort i 3 600 meters avstand. Fortsjefen, major Fredrik Wilhelm Færden som hadde IX grad i St. Andreaslogen nr 1, ga ordre om å skyte med brissand granater straks skipene kom i skytefeltet. Batterisjefen, K. A. Telle skjøt allikevel varselskudd først. Mens fortet lå badet i flomlys fra skipene gled de inn i tåken.

Oberst Birger K. Eriksen på Oscarsborg festning senket det nybygde slagskipet Blücher tidlig på morgenen 9. April. Jeg mener å huske at Eriksen måtte vekke kaptein Andersen i Drøbak, den pensjonerte sjefen for torpedo-batteriene. Han senket Blücher. Oscarsborg ble erobret fra landsiden 10. April. Dermed var hele Østfold regionen avvæpnet hva verneplikthæren angikk. Viktige deler til geværene og kanonene falt i tyskernes hender.

I Bergen var Willoch sjef. Han fortalte til sin nevø, senere statsminister Kåre Willoch: hva som skjedde. De fleste soldatene hadde hatt 48 dagers rekruttskole for 10 - 15 år siden. Av befalet kom mange til festningen bare få dager i forveien etter å ha vært ute av tjeneste i 22 år uten noen repetisjonsøvelse. Da det tyske angrepet kom hadde festningen 1/3 av full bemanning. Willoch hadde bedt om at miner ble lagt ut, at torpedobatteriet ble bemannet og om en infanteristyrke til forsvar av landsiden. Alt ble avslått.

Willoch beordret ild mot fremmede fly som fløy ulovlig over festningens område. For det fikk han en alvorlig reprimande av admiral Diesen.

Kommanderende Admiral Henry Edward Diesen hadde IX grad i losje nr. 8. 5

Tyske skip ble observert den 9. april om morgenen. De signaliserte at de kom som venner, men da de ble beskyttet, svarte de med en morderisk artilleriild og flyangrep, som allikevel ikke gjorde stor skade. Krysseren "Köningsberg" ble skutt i brann, men så ble strømmen tatt i Bergen og festningen hadde ikke noe nødstrømaggregat. Parafinlamper ble tatt i bruk ved kanoner og på kommandoplassen, men lyskasterne kunne ikke brukes. Festningen ble tatt fra landsiden. 11

Overgivelsen av Agdenes fort utenfor Trondheim fikk stor betydning fordi festningen var intakt og straks ble bemannet med tyskere. Det hundret engelskmenn og franskmenn i å komme med forsterkninger til Trondheim. Siden slagfjærene til geværene i distriktet lå lagret på Agdenes ble værneplikthæren i hele Sør-Trøndelag avvæpnet før den rakk å bli mobilisert.

General Laurantzson, sjef for 5. divisjon i Trøndelag, reiste til Værnes og lot alt sitt utstyr stå igjen intakt i Trondheim. Han ga ordre om at alle forberedelser til mobilisering skulle stoppes og at magasinene ikke skulle flyttes ut av byen slik det var gjort forberedelser til. Han uttalte at tyskerne kunne oppfatte det som en uvennlig handling. 9

Jacob Ager Laurantzson, generalmajor, hadde VI grad i losje nr. 9. 5

Engelske krigskip beskjøt fortene på Agdenes. Da ilden ble besvart forsto de at tyskerne hadde inntatt fortene. Skipene trakk seg derfor tilbake. I Trondheim kunne tyskerne overta tungt norsk utstyr som de hadde sterkt behov for.

General Jacob Hvinden Haug var sjef for 2. divisjon og var distriktskommandosjef for Oslo området. Han disponerte fire Gardekompanier hvorav ett var på øvelse på Terningmoen. Det var viktig å forsterke forsvaret av Fornebu som ble angrepet kl. 7.30. Her lå det en norsk styrke på 110 mann.

Garden fikk ved
tilbakekalt kl 8
Christian Halbo
Gardesjefen Joh
Framrykkingen
Lysakerelva. D
tyskere passert

4. Gard
ordre om å gå ti
i land fra Blüch
Som ne
helt fra kong C
Thaulow Peters

Kapitulasjonen
over telefon ti
plasskommand
militær sjef i
fortsette med n
Schnit

Quisling da
Klokken 19.30
hadde tatt mak

"Å redde lan
det opp i"

Fredrik Prytz

Anton Frede
Trøndelag, ha

Samarbeid
Gardesjef Gr
med tyskerne
til tjeneste f
gardeoffisere
Graff Wang
riksdepartem
general Enge

Garden fikk ved 5.30-tiden ordre om å dra til havneområdet i Oslo. Ordren ble tilbakekalt kl 8.00. Ved 8.30-tiden ble 2. Gardekompani under ledelse av Christian Halbert Hielm Winsnes, beordret om å rykke fram mot Fornebu. Gardesjefen Johan Peter Graff Wang, fikk Winsneskompaniet av gårde kl 9.30. Framrykkingen forgikk med busser og de valgte veien om Røa og langs Lysakerelva. Det gikk tre timer før de kom til Lysaker. Da hadde 4 - 500 tyskere passert innover Drammens-veien på vei mot Oslo.

4. Gardekompani under ledelse av Axel Jacob Thaulow Petersson fikk ordre om å gå til Digerud ved Nesodden for å ta seg av tyskere som var reddet i land fra Blücher.

Som nevnt tidligere var Hvinden Haug frimurer og medlem av ordenen helt fra kong Oscar II's dager. Winsnes hadde den VIII grad i losje nr 8, og Thaulow Petersson var seremonimester og hadde VIII grad i losje nr 9. 7

Kapitulasjonen i Oslo foregikk på Akershus festning. Regjeringen ble orientert over telefon til Hamar. Tyskerne anerkjente oberst i festningsartilleriet og plasskommandant på Akershus festning Hans Peter Krag Schnitler som norsk militær sjef i Oslo. Garden skulle holde orden i byen og luftvernet skulle fortsette med norsk mannskap, men skulle bare skyte på engelske fly.

Schnitler hadde VIII grad i losje nr. 1. 5 7

Quisling danner regjering

Klokken 19.30 den 9. april sto Quisling frem i NRK og proklamerte at han hadde tatt makten og dannet regjering for som han sa:

"Å redde landet ut av den desperate situasjon som våre politikere hadde brakt det opp i"

Fredrik Prytz ble finansminister i Vidkun Quislings Regjering.

Anton Frederik Winther Jakhelln Prytz, kaptein, Storfosen Gods, Sør-Trøndelag, hadde VIII grad i losje 8. 5

Samarbeid med tyskerne

Gardesjef Graff Wang og kommandant Schnitler innledet et nært samarbeid med tyskerne og Quisling. Sistnevnte ba om å få avgitt gardekaptain Winsnes til tjeneste for seg, Winsnes var medlem av Nasjonal Samling. To andre gardeoffiserer oppsøkte Quisling for å avlegge troskapsed. Quisling innkalte Graff Wang og krevde at Garden skulle holde vakt utenfor Stortinget, utenriksdepartementet og foran hotell Continental hvor han selv og den tyske general Engelbrecht holdt til.

39. ALLIANSER

I kapitlene 30. til 38. har jeg vist at Norge har deltatt i forberedelser til krigshandlinger i fjerntliggende land, spionasje oppdrag mot vår store nabo i Øst, og dannelsen av hemmelige væpnede grupper av samme type som "Den hemmelige Hæren" som generalstaben opprettet i 1920- og 30-årene. Når slikt skjer i hemmelighet og støttes av det regjeringsbærende parti, Arbeiderpartiet, er det et anslag mot norsk suverenitet, mot vårt demokrati og et dobbeltspill overfor Arbeiderpartiets velgere. Dette kan ikke ha skjedd uten at det foreligger en forpliktende avtale mellom Arbeiderpartiets ledere og aktørene som står bak de hemmelige aksjonene. Jeg tenker ikke på de avtaler som er inngått offisielt, som for eksempel avtalen om Marshallhjelp og forpliktelsen til å føre en felles økonomisk politikk gjennom OECD, eller tilknytningen til NATO. Disse avtaler er behandlet og vedtatt av Stortinget, riktignok med et forstyrrende innslag av frimurere som stortingsrepresentanter.

Det må med stor sannsynlighet foreligge et avtalesett som regulerer den utenomparlamentariske virksomheten jeg har tatt opp i de foregående kapitler. Det dreier seg i første rekke om en avtale mellom Arbeiderpartiets ledere og den frimurerdominerte generalstaben fra midten av 1930-årene. Etter den tid må det ha vært en forståelse mellom Arbeiderpartiets ledere og det "felleskap" Einar Gerhardsen lærte å kjenne under krigen "som var større enn arbeider-bevegelsen", slik han uttrykker seg i sine memoarer. Med tiden er både Høyre og Kristelig Folkeparti mer eller mindre trukket inn i dette samarbeidet.

Organiseringen av e-tjenesten

Den 28. februar 1946 ble det holdt en konferanse mellom Justisministeren, forsvarsministeren, rikspolitisjefen, viserikspolitisjefen, oberstløytnant Roscher Lund og major Vilhelm Evang. På denne konferanse formulerte rikspolitisjef Andreas Aulie oppgavene for en ny overvåkingstjeneste:

"Utgangspunktet for virksomheten skal ikke være å registrere og kartlegge de forskjellige partier innen riket eller deres virksomhet.

Oppgaven ska være å registrere og kontrollere potensielle femte kolonnister og andre som setter rikets sikkerhet i fare forsettlig eller ved uaktsomt forhold. I forbindelse hermed bør nevnes som en viktig oppgave å føre kontroll med fremmede makters etterretningstjenester innenfor landets grenser."

Aulies forslag var rettet mot så vel amerikansk, britisk og sovjetisk virksomhet og mot nordmenn som arbeidet for utenlandsk etterretning i Norge. 1

41. TILRETTELEGGING FOR BILLIGSALG AV NÆRINGS-LIVET

Av det foregående vil vi forstå at pengeinflasjonen, som kommer til uttrykk ved at prisene stiger spiller en avgjørende rolle for gjennomføringen av den politikk som er ført de siste 50 – 60 årene. Pengeinflasjonen er uttrykk for en kamp mellom industri-kapitalistene, de som produserer varene og som har skapt vår velstand og på den andre siden pengekapitalistene som er på fremgang og som etter hvert vil overta kontrollen over vår økonomi dersom vi ikke endrer politikken.

Pengekapitalistenes fremgang skyldes for en stor del renten. Renten er et subsidiering av pengekapitalistene. I Norge er renteutgifter fradragsberettiget i inntektsbeskatningen. Det gjelder også når renteutgiftene skyldes private forbrukslån.

Da inflasjonen satte inn i 1970- årene steg rentene i takt med inflasjonen. Det hadde "naturlige" årsaker. Renten skulle dekke verditapet som skyldtes kronens avtagende kjøpekraft i tillegg til at den skulle gi en positiv realrente. Bare realrenten er en utgift, mens inflasjonsdelen av renten er et avdrag på gjelden. Realverdien av lånet avtar med samme beløp som inflasjonsdelen av renten. Avdrag på gjeld er ingen utgift og skal som kjent ikke trekkes fra i inntektbeskatningen. I den norske pengehusholdning er inflasjonsdelen av renten blitt trukket fra i inntekt-beskatningen. Det er derfor særdeles lønnsomt å låne penger i en inflasjonsperiode når hele den nominelle renten kan trekkes fra i inntektsbeskatningen.

Slik skattereglene er lagt opp av myndigheten vil inflasjonen delvis være- selv-drivende. Etterspørselen etter penger vil være så høy at inflasjonen vil opprettholde seg selv.

I en artikkel i Sosialøkonomen nr. 1, 1982 skriver Arne Jon Isachsen og Jan Tore Klovland om mulighetene for å bekjempe inflasjonen.

"Mens rentetak kan redusere verdien av realaktiva, vil endring i skattareglene som gjør at bare realrenten beskattes, heve avkastningen ved sparing i finanskapital. Om det lot seg gjøre bare å la renteutgift/inntekt utover prisstigning bli gjenstand for beskatning, ville dette overflødiggjøre innføring av rentetak. I praksis vil et slikt opplegg bety at skattevirkningen ved å få eller gi kreditt, ble uavhengig av inflasjonen. Ettersom skattareglene ved renteutgifter/inntekter synes å være utformet under en stilltiende forutsetning

*om stabilt prisnivå
kom til beskatning
er i dag."5*

Avis diskusjon
årene, men det
at den var et le
seg til helt fra d

Inflasjonsp

Det var Arbeid
begynnelsen
metallarbeiderf
for de tre årene
realøkonomisk
periode er anslå

På sam
utenlandske kr
omfattende m
OECD- lander

I tille
lønnutbetaling
annen grunn bl

I 1973
de lønnstagerm
lønnforhandli
frem til 1979,

som var a
Arbeidsgiverf
for denne del a

Penge
oppimot 30 00

Penge
1969 til 66 28

Overgang

Pengerikeligh
tjene på aksje

om stabilt prisnivå, skulle en endring av reglene i retning av at bare realrenten kom til beskatning, være mer i tråd med lovens intensjoner enn hva forholdet er i dag.”⁵

Avis diskusjonen omkring inflasjonen nådde uanede høyder i 1970 og 1980-årene, men det kom aldri frem at den var inspirert av krefter utenfor Norge og at den var et ledd i den felles politikk Norge og mange land hadde forpliktet seg til helt fra den gang vi mottok Marshall hjelpen.

Inflasjonsperioden innledes

Det var Arbeiderpartiet og fagbevegelsen, som startet opp inflasjonsperioden i begynnelsen av 1970-årene.. Formannen i Norsk Jern og metallarbeiderforbund, Tor Aspengren krevde og fikk 71 prosent lønnstillegg for de tre årene 1973 – 1974 og 1975. Andre forbund fulgte etter. Det var ikke realøkonomisk grunnlag for slike lønntillegg. Produksjonsøkningen for denne periode er anslått til 16 prosent.

På samme tid sørget statsminister Gunnar Bratteli, inspirert av utenlandske krefter, for at omsetningavgiften på 12 prosent ble endret til mer omfattende merverdiavgiften som var på 20 prosent. Dette skjedde i alle OECD- landene nesten samtidig.

I tillegg til dette kom arbeidsgiveravgiften på 17 prosent av lønnsutbetalingen. Den skulle innføres trinnvis over 10 år, men av en eller annen grunn ble innføringen trappet opp til full høyde før det var gått 5 år.

I 1973 ble Per Kleppe finansminister. Han støttet inflasjonen ved å gi de lønnstagerne en reallønnsøkning på 3 prosent, senere på 2,5 prosent under lønnsforhandlingene. Den pengerikelighet som oppsto i Per Kleppes periode frem til 1979, førte til noe som kaltes lønnsglidning. Lønningen steg utover det som var avtalt i fellesskap av LO og Arbeidsgiverforeningen. Arbeidsgiverforeningen utga en brosjyre hvor foreningen fraskrev seg ansvaret for denne del av lønnsstigningen.

Pengemengden steg også fordi oljeutbyggingen tok til på denne tid oppimot 30 000 personer som var engasjert i Norge .fikk sin lønn fra utlandet,

Pengemengden, Publikums Likviditet, M2, økte fra 42 467 000 kroner i 1969 til 66 282 000 kroner i 1973.

Overgang fra sosialisme til liberalisme

Pengerikeligheten endret politikken. Vi gikk inn i en periode hvor det var mer å tjene på aksjespekulasjon og pengehåndtering enn på vareproduksjon.

SV fikk 16 representanter på Stortinget i 1972. Partiet ble en pådriver for den unormalt høye lønnsutviklingen som underbygget prisstigningen. Begge våre såkalte sosialdemokratiske partier kom derved til å bli støttespillere for pengekapitalistene, de internasjonale bankene som profitterte på å øke pengemengden.

Tabellen nedenfor er satt sammen av tall fra Statistisk Sentralbyrå. Den viser utviklingen av vår pengehussholdning i årene 1968 til 1987

Ser vi på konsumprisindeksen, er den i året 1969, 44,8. I 1977 er den blitt 88,2, det dobbelte. Det betyr at kronen har mistet halvparten av sin kjøpekraft på disse 8 årene. Går vi frem enda 8 år, til 1985 er konsumprisindeksen 170,3 Kronen har nå en kjøpekraft som er 25 prosent av hva den var i 1969.

Da vi gikk inn i 1992 var konsumprisindeksen 244,7 og kronens kjøpekraft var sunket til 18,3 prosent av hva den var i 1969. For å si det på en annen måte, kronen hadde mistet 81,7 prosent av sin kjøpekraft, eller verdi.

Konsumvarer som kunne kjøpes for 100 kroner i 1969 måtte i 1992 betales med 546 kroner.

År	Publ. Likviditet i 1000 kr.	Årlig økning i PL, i 1000 kr	Konsum prisindeks	Årlig% prisstigning
1968	38 419	4 734	43,4	
1969	42 467	4 048	44,8	3,2
1970	47 267	4 800	49,6	10,7
1971	52 717	5 450	59,6	6,0
1972	58 847	6 130	50,4	9,1
1973	66 282	7 435	60,7	7,6
1974	72 587	7 786	66,3	9,8
1975	83 272	11 740	74,1	11,0
1976	98 662	14 335	80,9	9,1
1977	100 341	14 799	88,2	9,5
1978	118 935	13 590	95,4	8,1
1979	137 000	18 064	100,0	4,8
1980	171 043	12 000	110,9	10,5
1981	190 449	14 000	126,0	13,6
1982	210 833	11 000	140,3	11,30
1983	230 676	9 000	152,1	8,4
1984	276 612	46 500	161,6	6,2
1985	317 941	41 729	170,3	5,3
1986	347 353	33 914	183,1	7,6
1987	397 768	29 368	199,1	8,7

Inflasjonen b
urealistisk h
de uorganis
prisstigning s

I no
lønnstillegg
forhold. Slik
mellom de in

Næringsli

Inflasjonen h
kapital hvert
kapittel.

Omko
omkostning
renter og p
verdiforringe
den norske g

De b
ny kapital fr
innbetalte de
fra staten i j

Infla
bedriftene, S
omkring 16
børsnoterte a
den voks- e
teknologi.

Diss
Mange bedr
børsen. Man
fra kundene

9 prosent

Investerings
rasjonalisere
verktøy og
investerte
forhåndsbes

Inflasjonen ble opprettholdt ved at de organiserte lønntagerne krevde og fikk urealistisk høye lønninger som det ikke var realøkonomisk dekning for. Også de uorganiserte fikk vanligvis det samme lønnstillegget. Dette ga en prisstigning som ganske snart "spiste opp" lønnstillegget.

I noen lønnsoppgjør ble det gitt generelle lønnstillegg, det vil si lønnstillegg som alle lønntagere fikk og som ikke var begrunnet i noe bestemt forhold. Slike lønnstillegg styrket inflasjonen uten å ha noen fordelingseffekt mellom de interesserte parter.

Næringslivet, den tapende part

Inflasjonen har tappet næringslivet for drøye 7 prosent av den bevegelige kapital hvert år i 20 år fra 1970 – 1990, i følge beregningene i foregående kapitell.

Omkostningene til kapitalbetjening ble bedriftenes tredje største omkostning etter varekjøp og lønninger. Mot slutten av 1980-tallet, da både renter og prisstigning var på sitt høyeste gikk summen av renter og verdiforringelsen av omløpsmidlene opp i 60 prosent av lønnsutbetalingene for den norske gjennomsnittsbedrift.

De børsnoterte selskapene, nasjonale så vel som internasjonale, tok inn ny kapital fra børsen når fallet i pengenes kjøpekraft måtte erstattes. Nye eiere innbetalte det inflasjonen hadde tatt. Statsaksjeselskapene fikk ny aksjekapital fra staten i jevne tidsintervaller.

Inflasjonspolitikken var rettet selektivt mot de små og mellomstore bedriftene, SMB'ene, de som ikke kunne gå på børsen og hente ny kapital, i alt omkring 160 000 bedrifter. Innenfor denne gruppe finner vi det ikke børsnoterte aksjeselskapet, familieaksjeselskapet, det personlig eide selskap og den voksende underskog av nye bedrifter som oppstår på grunnlag av ny teknologi.

Disse selskap beskjeftiger ca. 90 prosent av alle norske arbeidstakere. Mange bedrifter ble lagt ned, noen ble kjøpt opp, andre skaffet seg adgang til børsen. Mange overlevde fordi kapitalbehovet var lavt, eller de fikk forskudd fra kundene for hvert oppdrag.

9 prosent avgift på investeringer

Investeringsavgiften gjaldt all investering bedrifter foretok seg for å rasjonalisere og effektivisere driften. Den fordyret innkjøp av maskiner, verktøy og produksjonsutstyr. Investeringsavgiften på 9 prosent av det investerte beløp ble betraktet som en hemske for utviklingen, en forhåndsbeskatning av en forventet gevinst på investeringen.

driver for den
Begge våre
re for penge-
på å øke

tralbyrå. Den

1977 er den
artern av sin
til 1985 er
25 prosent av

og kronens
å si det på en
ler verdi.

måtte i 1992

rlig%
risstigning

3,2

0,7

5,0

0,1

7,6

0,8

1,0

0,1

0,5

3,1

1,8

0,5

1,6

3,30

1,4

1,2

1,3

1,6

1,7

Investeringsavgiften kom en gang i 1970-årene. Den ble opphevet 1. oktober 2002.

Forbud mot oppskrivning av anleggsverdier

Ifølge regnskapsloven som var gyldig fra og med 1977 var det ikke lov å skrive opp anleggsverdiene i takt med prisstigningen. Som følge av dette ville den bokførte verdi av våre bedrifter alltid ligge lavt. Vi regner med at den bokførte verdi vil påvirke kreditten og en eventuell salgpris dersom bedriften skal selges de fleste kjenner til blir de private eiendomsverdiene, hus og hytter regelmessig skrevet opp. Oppskrivningen som er skattefri gjør at verdiansettelsen av eneboliger, hytter og annen privat eiendom til en viss grad følger prisstigningen.

Det ville være naturlig, egentlig en selvfølge, at også næringslivet fikk skrive opp sine anleggsverdier i takt med inflasjonen. Da ville våre bedriftsregnskap vise hvilke verdier som var skutt inn i bedriftene. Den nye regnskapsloven som kom i 1976 tillater ikke slik oppskrivning. Den krever at en oppskrivning av ett anleggsmiddel skal følges av en tilsvarende nedskrivning av et annet anleggsmiddel. Det betyr i praksis at en bedrifts bokholdermessige formuестilling vil avta i takt med kronens avtagende kjøpekraft.

Vi antar at regnskapsloven av 1976 er vedtatt for å holde regnskapstallene nede slik at våre bedrifters kapital situasjon blir undervurdert med tanke på billige oppkjøp. Jeg ser dette som en nedvurdering av våre bedrifters verdi med tanke på billig salg.

Forbudet mot oppskrivning gjelder fortsatt i år 2005.07.23

Likviditetslån til utvalgte bedrifter

Det store fallet i pengenes kjøpekraft skapte vanskeligheter for mange bedrifter. Det ble åpnet adgang for å søke om likviditetslån for å komme gjennom den vanskelige perioden. Det ble også gitt lån til lagerhold. Lån skulle bare gis når det var varslet om permittering og innskrenkninger og når lån "ville bidra effektivt til å opprettholde arbeidsplassene". Lånene var rente og avdragsfrie i fem år, deretter var det lav rente og tilbakebetaling over tre år. Det ble lånt ut 690 millioner kroner. Halvparten ble avskrevet som tap. 6 Likviditetsstøtten var selektiv. Den gikk til utvalgte bedrifter. De tre kjernebedrifter jeg skal behandle senere, Livbåtfabrikken Harding, Dumperfabrikken Moxy og Tandbergs Radiofabrikk fikk ingen likviditetslån.

Konkursras

I "normale" tider har vi hatt 500 – 600 konkurser i året. Mot slutten av 1970-årene steg tallet. De årlige konkurstall for industribedrifter var:

År	Antal
1981	
1982	955
1983	1236
1984	1304
1985	1340
1986	1426
1987	2076
1988	389
1989	453
1990	387

Endrede
tidligere tall.

De største m

- * Trans
- * Freia,
- * Fokus
- * Ulste
- * Tiede
- * Sævil
- * Hydr
- * Kred
- * Dync
- * Teler
- * Foku

Den 22.

Norge har fåt
banker og fin

Nettoreultat

Statoilal

pengenes fre

at så vel doll

kjøpekraft i l

År	Antall	År	Antall
1981	810	1991	4262
1982	955	1992	5456
1983	1236	1993	5250
1984	1304	1994	3600
1985	1340	1995	3500
1986	1426	1996	3450
1987	2076	1997	3300
1988	3891	1998	3300
1989	4536	1999	3250
1990	3874	2000	3600

Endrede regler gjør at tallene fra 1994 ikke er sammenliknbare med tidligere tall.

De største norske bedriftene som er solgt til utlandet:

- * Transocean, 9,8 milliarder kroner, (USA).
- * Freia, 8,8 milliarder kroner, (USA).
- * Fokus Bank 5,8 milliarder kroner, (Danmark).
- * Ulstein, 3,9 milliarder kroner, (UK).
- * Tiedemands Tobaksfabrik, 2 milliarder kroner, (Danmark)
- * Sæviks Supply, 2 milliarder kroner, (USA). 4)
- * Hydro Seafood, 3,2 milliarder kroner, (Nederland)
- * Kreditkassen, (Finland)
- * Dyno, (England)
- * Telenor
- * Fokus Bank

Den 22. juni 2001, ble 18,2 prosent av Statoil, introdusert på aksjebørsen. Norge har fått inn 26 milliarder kroner. De 18 største kjøpere er amerikanske banker og finansieringsselskaper. Statoil er Norges mest lønnsomme selskap. Nettoresultatet første halvår 2001 er på 10,6 milliarder kroner. 6

Statoilaksjene er betalt med "papirpenger". Ingen metallverdi garanterer pengenes fremtidige kjøpekraft. De politikere som har besluttet salget må vite at så vel dollaren, som de vestlige valutaer har mistet mer enn 90 prosent av sin kjøpekraft i løpet av de siste 50 årene.

Norske industribedrifter som er gått tapt

- * Kosmoskonsernet i Sandefjord, 6 500 ansatte.
- * Akers Mekaniske Verksted A/S, Oslo, skipsbyggeri, en av landets største bedrifter, avviklet.
- * Tandbergs Radiofabrikk A/S med 3200 ansatte, konkurs.
- * Elektronikkbedriften Statronic A/S i Kilsund, nedlagt i 1975 etter at eieren og grunderen Jan Staubo hadde gjort en stor innsats for å redde bedriften. Statronic var bygget opp etter Stortingets industripolitiske retningslinjer. Staubo tok sikte på å skape en mønsterbedrift i et utkantstrøk hvor behovet for arbeidsplasser var stort.
- * Kongsberg Våpenfabrikk A/S, vårt industrielle flaggskip, ble avviklet på slutten av 1980-tallet. Inflasjonsskatten gikk for årene 1976 til 1986 opp i 1 700 millioner kroner. Gjennomsnittlig 170 millioner kroner hvert år. Verditapet ble erstattet ved at staten skjøt til ny aksjekapital. og ved at KV satte seg i stadig større gjeld. De regnskapsmessige tap i 10-årsperioden utgjorde til sammen 280 millioner kroner,
- * Tønsberg Presstøperi A/S drev med presstøping av aluminium, sink og magnesium. Den ble kjøpt opp av Kongsberg Våpenfabrikk. Etter KV konkursen ble Tønsberg Presstøperi kjøpt av Druck-Gusswerk Mössner i Tyskland. Etter en periode med underskudd i Norge ble bedriften, som da het Mössner Magnesium, nedlagt og maskinene overført til Tyskland.
- * Moxy A/S i Elnesvågen i Fræna kommune, overført til engelske eiere.
- * Stavanger Staal A/S på Jørpeland 1 100 ansatte, nedlagt.
- * Viking Askim Gummivarefabrikk A/S, som produserte gummifottøy på Askim og på Otta i Gudbrandsdalen, nedlagt. Produksjonen overført til Indonesia.
- * Skaland Grafittverk i Troms ble etter en brann solgt av sine amerikanske eiere til konkurrenten Graphitwerk Kopfmuhl i Tyskland. Et norsk selskap hadde bud inne til samme prissom det tyske, men industriminister Finn Kristensen foretrakk det tyske tilbud. Skaland Grafittverk leverer nå billig halvfabrikata til videreføring i det tyske moderselskap.
- * Viking Gummivarefabrikk, Stavanger, nedlagt av svenske eiere i 1989, 60 arbeidsplasser tapt.
- * Viking Dekk A/S, Askim ble i 1983 kjøpt opp av det svenske Gislaved som igjen tilhører det svenske KF, Kooperative Førbundet. Halvparten av aksjene ble solgt til Continental i Tyskland. Det norske selskap som gikk med overskudd er nedlagt fordi en overføring av produksjonen til utlandet. vil øke overskuddet. Verktøy og maskiner er senere solgt til Jiton Tyre Co

I industriby
700 nye arb
* Anker Søn
1990, 130
* 1987 ble E
(ASEA + E
Norsk Elek
ble slaktet
arbeidspla
* Svedor A/
I 1992 an
kanske Ph
tingelsene
heten trap
* Varta Bat
tapt.
* Sverre M
Industrifo
det ameri
Han har t
støperibe
formann
* Elektron
i 1994.
* Mustads
til høyes
* Rena Ka
konkurs
overtar,
* Grorud
* Larvik s
konkurs
Wichma
millione
De be
vært ledd i
dannet grun
og investore
bedrifter. D
under skift

I industribyen Changchun i China, 700 arbeidsplasser tapt i Askim, 700 nye arbeidsplasser opprettet i China.

- * Anker Sønnak A/S Oslo, som produserte bilbatterier, nedlagt 1990, 130 ansatte.
- * 1987 ble Elektrisk Bureau A/S kjøpt opp av det svensk-sveitsiske ABB, (ASEA + Brown Boveri) ABB lovte 5000 nye arbeidsplasser. NEBB, Norsk Elektrisk & Brown Bowery og Elektrisk Bureaus avdeling på Hasle ble slaktet. Det ga penger til ABB. I stedet for å skaffe 5 000 nye arbeidsplasser er det gått tapt 5 500.
- * Svedor A/S i Lunde, 300 ansatte, nedlagt av sine svenske eiere. I 1992 anbefalte styret i sjokoladefabrikkene Freia Marabou at det amerikanske Phillip Morris konsernet skulle få kjøpe aksjene. Konesjonsbetingelsene er ikke overholdt. Selskapet er strippet for kapital og virksomheten trappet ned.
- * Varta Batterifabrikk A/S, Halden, ble nedlagt i 1990, 110 arbeidsplasser tapt.
- * Sverre Munck A/S i Bergen kom i vanskeligheter i 1971 -72. Det statlige Industrifondet tapte 40 millioner kroner da deler av bedriften ble solgt til det amerikanske ACECO som eides av nordmannen Jan Henrik Hansen. Han har tidligere vært ansatt hos Sverre Munck. Salget bidro til at støperibedriften Hamjern gikk konkurs. LO-mannen Tor Aspengren var formann i styret for Industrifondet da beslutningen om salg ble tatt.
- * Elektronikkbedriften Autronica A/S i Trondheim, solgt til engelske eiere i 1994.
- * Mustads Margarinfabrikk på Lilleaker nedlagt, 40 oppsagt, utstyr selges til høyestbydende utenfor Skandinavia.
- * Rena Karton A/S, en nøkkelbedrift i det lille samfunnet på Rena, går konkurs. Eierne taper aksjekapitalen. Staten griper inn og nye eiere overtar, men de må gi tapt.
- * Grorud Jernvarefabrikk A/S selges til svenske interesser.
- * Larvik støperi A/S, som laget deler til Mercedes, BMW, Volvo og Saab, konkurs etter streik, 200 ansatte mistet jobben. Wichmann Motorfabrikk, konkurs 1979, 500 ansatte. Et til skudd på 15 millioner kroner sies å kunne ha reddet bedriften.

De bedrifter jeg har trukket fram er etablert for lang tid tilbake. De har vært ledd i den norske industriutbyggingen før og etter 2.verdenskrig. De har dannet grunnlaget for vår velstandsutvikling. Et stort antall fremsynte gründere og investorer har gjort en betydelig innsats gjennom mange år for skape disse bedrifter. De har vist sin levedyktighet og styrke gjennom nedgangstider og under skiftende konjunkturer. Ikke alle selskap ville ha gjennomlevd 20-års

perioden. Endringer skjer uavbrutt, Men når de foran nevnte bedrifter ble borte, var hovedårsaken at kronen mistet 81 prosent av sin kjøpekraft og at tapet for en stor del var erstattet med lånte penger, og at kapitalomkostningene ble for store til at de kunne bæres.

Uttak av egenkapital

Før 1992 var det vanskelig og kostbart å trekke kapital ut av en bedrift. Aksjeutbytte var begrenset til 6 prosent av aksjekapitalen. Utbyttet ble beskattet både på bedriftens og på aksjonærens hånd. Aksjonærene hadde lov til å ta ut disposisjonsfondet, men da måtte aksjonæren betale 27 prosent skatt av uttaket. De beløp som var satt av til disposisjonsfond, var allerede beskattet med 52 prosent inntektskatt. Reservefondet hvor 10 prosent av bedriftens overskudd ble overført hvert år skulle fungere som en kapitalreserve. I disse regler lå det syn at en bedrift var skapt i fellesskap av eieren, de ansatte og av tilretteleggelsen fra samfunnets side: Lovverk, rettshåndhevelse, offentlige transport-anlegg, veier jernbane og kaier, og ikke minst markedet som i høy grad hviler på vårt fellesskap. En bedrift, et foretak, bør på ingen måte betraktes som aksjonærenes eiendom.

Ut fra dette syn vil det være urimelig å la aksjonærene overføre til seg og sin familie det akkumulerte overskudd fra, for eksempel 500 ansattes arbeide gjennom mange år. Det er ganske ufortjent å etablere en ny økonomisk overklasse av pengekapitalister basert på disse overføringer. Men samtidig forstår vi at dette er et ledd i den privatiseringen av våre felleseiendomer som gjennomføres på alle områder.

Kapitaltappingen gjennom inflasjon ble trappet ned tidlig i 1990-årene. Grunnen til nedtrappingen var uten tvil den enorme arbeidsledighet som oppsto i OECD området. Den gikk opp i 35 millioner personer. Igjen var det mulig for bedriftene å dekke sitt kapitalbehov ved å akkumulere overskuddet og derved gjenvinne sin økonomiske uavhengighet og styrke.

Ny kapitalinndragning

Skattereformen som kom i 1992 overtok imidlertid den funksjon inflasjonen tidligere hadde hatt. Den virket som en oppfordring til eierne å tappe bedriftene for kapital. I årene som fulgte tok aksjonærer ut bedriftens tidligere opptjente midler i stor skala.

Våre bedrifters økonomi undergraves fortsatt, selv om inflasjonen er trappet ned. Penger avsatt på disposisjonsfondet kan umiddelbart tas ut skattefritt og brukes av aksjonærene og deres familier. Ved hjelp av regnskapsmessige manipulasjoner går det an å bemektige seg også reservefondet slik at

eieren overtar aksjekapitalen

* Et utlandet.

* Aksj

kroner mellom

i banker bør

imidlertid be

tilbakebetale

oppretholdes

*Dun

utbetalte 278

utgjør 37,1 pr

1993 til 1995

*I ge

kunn-gjøringe

Her kan vi le

1998 har forh

ved overførin

fra 94 954

tilbakebetalin

aksjonærene.

Salg av N

Denne stripp

næringsliv. I

brosjyre som

Sentralbanksj

skape interess

mål å la nors

deres sted.

30 prosen

I løpet av 1

industriarbeid

Investerin

Utenlandske

utenlandske o

År M

eieren overtar alt bedriften har lagt seg opp gjennom hele sin levetid. Kun aksjekapitalen blir tilbake i selskapet. Her er noen eksempler:

* Et utenlandsk oljeselskap overførte 19 milliarder kroner fra Norge til utlandet.

* Aksjonærene i BN bank fordelte reservefondet på 500 millioner kroner mellom seg. Kredittilsynet mente denne form for slakt av egenkapitalen i banker bør være strengere regulert i lovverket. Finansdepartementet har imidlertid besluttet at banker og finansinstitusjoner fritt skal kunne tilbakebetale egenkapitalen til aksjonærene så fremt kravet til minstekapital opprettholdes. 1

* Dun & Bradstreet Norge A/S har regnet ut at Drammens bedrifter utbetalte 278 millioner kroner i utbytte til sine aksjonærer i 1995. Beløpet utgjør 37,1 prosent av bedriftenes overskudd etter skatt samme år. I perioden 1993 til 1995 var utbetalt utbytte i de samme bedrifter 831 millioner kroner. 2

* I generalforsamlingenes tid før sommerferien er avisene fulle av kunn-gjøringer om oppløsning av selskaper, fusjoner og kapitalnedsettelse. Her kan vi lese at Storebrand Finans A/S på generalforsamlingen den 29. mai 1998 har forhøyet sin aksjekapital fra 20 075 000 kroner til 94 954 750 kroner ved overføring fra fonds. Samtidig ble det besluttet å nedsette aksjekapitalen fra 94 954 750 til 20 075 000 kroner. Nedsettelsesbeløpet skal anvendes til tilbakebetaling til aksjeeierne. 74 879 750 kroner ble utbetalt skattefritt til aksjonærene.

Salg av Norge

Denne stripping av norske bedrifter gjør det billig å kjøpe seg inn i norsk næringsliv. I 1993 ga Statens Nærings- og Distriktsutviklingsfond, SND, ut en brosjyre som reklamerer for Norge som investeringsland. Året etter reiste Sentralbanksjef Torstein Moland og børsdirektør Erik Jarve til London for å skape interesse for norske aksjer og obligasjoner. Det synes å være et politisk mål å la norske eiere få sine penger tilbake og la utenlandske eiere tre inn i deres sted.

30 prosent av våre industriarbeidsplasser tapt

I løpet av 1970 og 1980-årene mistet vi 180 000 av våre ca. 380 000 industriarbeidsplasser.

Investeringer fra utlandet

Utenlandske oppkjøp ekspanderte i 1990-årene. Oppstillingen nedenfor viser utenlandske direkte årlige investeringer i norsk næringsliv i milliarder kroner

År   Milliarder NOK

1990	73,2
1991	94,8
1992	94,5
1993	102,4
1994	113,7
1995	123,3
1996	139,1
1997	151,5

3

Småbedrifter uønsket

Hvis din omsetning (salget) kommer under 50 000 kroner i året mister du registreringen i merverdi avgift-manntallet. Da kan du ikke lenger trekke fra og få tilbakebetalt merverdi avgiften på 25 prosent som er lagt til på alle inngående fakturaer. Dine utgifter til kjøp av varer og tjenester stiger med 25 prosent

Du får heller ikke legge til merverdien på 25 prosent på dine utgående fakturaer, som alle større bedrifter gjør, men du har lov å fakturere ditt salg, men uten å legge til merverdiavgift.

Grensen for å falle utenfor merverdiavgiftssystemet ble hevet fra 30 000 kroner til 50 000 kroner i året 2004. Dette er det størsteanslag mot norsk industriutvikling noensinne.

De bedrifter som faller utenfor har ingen mulighet til å kunne konkurrere med andre som er innenfor. Dersom salget går ned betyr det ofte slutten for firmaet. De fleste som faller utenfor er såkalte mikrobedrifter, som er enmanns bedrifter med høy teknisk ekspertise som arbeider med oppfinnelser eller nye produksjonsmetoder og som satser på fremtidig vekst.

Muligheten for å bli satt utenfor merverdi-manntallet er en hemsko for industriutviklingen. Den har en negativ effekt på langsiktig oppfinnervirksomhet.

Oljeprisen som årsak til inflasjonen i 1970-årene

Det blir påstått at den sterke stigningen i oljeprisen er årsak til inflasjonen. Bak denne påstand ligger et sterkt ønske fra aktørenes side å skyve ansvaret for inflasjonen fra seg. Da oljeprisen steg i 1973 og 1974 hadde inflasjonen pågått i mange år.

1969
1970
1971
1972
1973
1974

Oljeprisstigning

Kilder:

- 1 *Aftenposten*
- 2 Drammen Tidning, 10. oktober
- 3 Alf Petterson
- 4 Håkon Lunde
- 5 Arne Johannessen
1. Per Klemp
- 6

1969	3,2 prosent
1970	10,7 "
1971	6,0 "
1972	9,1 "
1973	7,6 "
1974	9,8 "

Oljeprisstigningen kan således delvis være en følge av inflasjonen.

Kilder:

- 1 *Aftenposten*, 26. september 1996.
- 2 Drammen mot år 2000 *Drammens Tidende og Buskeruds Blad*, oktober 1996.
- 3 Alf Petter Hellstrøm, *Aftenposten*, 24.sept.1999
- 4 Håkon Lund, *Dagbladet*, 25. oktober 1999.
- 5 Arne Jon Isachsen og Jan Tore Klovland, *Sosiakøkonomen*, 1982 nr. 1.
- 6 Per Kleppe, *Kleppepakke*, side 258.

MAKTELITEN OVERTAR INDUSTRIBEDRIFTER

Tre av våre mest attraktive og fremtidsrettede bedrifter ble overført fra sine eiere til banker, til staten etter at de først var blitt tappet for kapital gjennom inflasjonen. Eierne av de tre bedriftene jeg skal trekke frem, er bokstavelig talt blitt kastet ut av sine bedrifter som var deres livsverk.

Felles for disse tre bedrifter er at de hadde satsset mye penger på å utvikle nye attraktive produkter rettet mot verdensmarkedet. Dette svekket likviditeten. På samme tid tok inflasjonen en betydelig større del av kapitalen enn den hadde tatt i tidligere år, uten at disse tap kom til uttrykk i regnskapene.

I 1970 forlot Arbeiderpartiet de sosialdemokratiske idéer som var båret frem av Einar Gerhardsen og hans partifeller. Arbeiderpartiet som hadde regjeringmakten gikk over til å føre en ny politikk. I mange år var det uklart hva den gikk ut på. Det ble brukt ord som omstrukturering og andre uklare betegnelser som ikke gjorde situasjonen klarere. Vi som drev industribedrifter i 1970-årene forsto at den sterke inflasjonen var en del av den nye politikken. Den steg fra 3 – 4 prosent årlig til mer enn det dobbelte. Nå varierende den fra 5 til 15 prosent.

Selv om inflasjonen var skapt av norske aktører, så hadde Norge forpliktet til å føre en felles politikk med OECD-landene. Siden inflasjonen steg omtrent samtidig i alle OECD-landene, må vi anta at inflasjonspolitikken som nå fulgte var pålagt landene av OECD.

Målet: å fjerne de tidligere industrilederne?

Å dømme etter det som har skjedd, må hensikten ha vært å fjerne de tidligere industriledere, og industrieiere, de som hadde bygget opp den industri vi den gang hadde på den tid og la eierne få sine penger tilbake, og sette inn nye ledere som hadde et positivt syn på den liberaliserte, spekulative industripolitikken som nå fulgte.

Fagbevegelsen og Arbeiderpartiet gjennomførte de transaksjoner som skulle til for å skape en vedvarende inflasjon som tok bedriftenes kapital.

42. GERHARD

Den som har
Hardanger, so
av livbåtene
mykt et godt
Denne epoke
skriver Verde

Overkjørt

Gerhard Skaa
han ruinert. S
krevde at bed
etter bankens
bedriften full
var insolvent.

Industri
var markedsle
råkjør. Mine
Riktignok ha
fremtidskontr
amerikanske
arbeidsplasser
hatt problem
grunn av a
regnskapskon
representante
hevder Skaal
rekneskap som

- * Banken
- kroner i
- * Nedskri
- * Tap av
- * Kjøp og

Og dette er
positiv egenk
- Men banker

42. GERHARD SKAALA OG HANS LIVBÅTER

Den som har fulgt med i presse og TV vil ha lagt merke til Gerhard Skaala i Hardanger, som gjennom mange år var med på å utvikle lukkede livbåter. Noen av livbåtene kan stupe i sjøen fra stor høyde med full bemanning. De lander mykt et godt stykke fra skipet eller borreplattformen som er i vanskeligheter. Denne epokegjørende ide var internasjonalt anerkjent. Den 4. desember 1986 skriver Verdens Gang:

Overkjørt av banken

Gerhard Skaala var en suksessrik leder av livbåtfabrikken Harding A/S. I dag er han ruinert. Skaala føler seg overkjørt av ABC bank, som i september i fjor krevde at bedriften skulle innbetale 40 millioner kroner i gjeld. Bedriften var etter bankens mening på vei mot avgrunnen. ABC bank hevdet at Harding bedriften fullstendig hadde mistet oversikten over regnskapene og at bedriften var insolvent.

Industrigründeren Skaala hevder hårdnakket at Harding som på den tid var markedsleder i Europa ville klart seg hvis ikke banken hadde satt i gang sitt råkjør. Mine korrigerede regnskaper viser at Harding ikke var insolvent. Riktignok hadde vi vært utviklingsskåte, og satset mye på å skaffe fremtidskontrakter. Blant annet i USA hvor vi hadde bygd opp båttypen med amerikanske sertifikater som senere kunne produseres i Norge. Det ville sikret arbeidsplassene, sier Gerhard Skaala. Han innrømmer gjerne at Harding hadde hatt problemer med gjennomtrekk på personalsiden i økonomiavdelingen. På grunn av at det tar tid å lære opp nye folk, fikk vi etterslep i regnskapskontrollen. Men da banken kom inn så dramatisk med sine egne representanter i fjor, var bedriften i et grenseland mellom pluss og minus, hevder Skaala. Han mener ABC bank gjorde flere åpenbare feil da de satte opp rekneskap som viste 15 millioner kroner i minus.

- * Banken sa opp en avtale med Sonat Drilling som kunne gitt 4,2 millioner kroner i inntekter.
- * Nedskrivning av aksjer i datterselskaper. Tap på flere millioner.
- * Tap av kontrakter i USA, 4,7 millioner kroner.
- * Kjøp og salg av dollar kunne gitt 2 millioner. Kroner.

Og dette er bare de mest åpenbare feilene. Jeg mener Harding ville hatt en positiv egenkapital uten bankens innblanding, sier Gerhard Skaala og tilføyer: - Men banken åpnet ikke for noen diskusjon. Den bare snørte til repet.

Gerhard Skaala begynte å bygge trebåter på hjemstedet i Rosendal i Kvinnherad etter krigen.

Den unge ingeniøren fikk snart et navn som livbåtprodusent. Fra 1973 kom Harding med i produksjonen av de revolusjonerende fritt-fall-båtene, et samnordisk prosjekt hvor Harding laget prototypen.

Men hjørnesteinen i produksjonen var vanlige overbygde livbåter. Produksjonen skjøt fart i takt med offshoreutviklingen. Fete kontrakter ble hovet inn i vestlandsbedriften som snart hadde 250 arbeidsplasser. Inntil i fjor var Harding markedsleder i Europa. Skaalas mål var å etablere en standard på redningsmateriellet og midlet var å kjøpe opp majoriteten av aksjene hos de europeiske konkurrentene. Vi hadde i fjor en ordremasse på 120 millioner kroner og opsjoner for 60 millioner kroner. I denne "pakken" lå det muligheter for refusjon av utviklingsarbeide for 60 millioner kroner som skulle tilføres bedriften. Vi anså oss som rike og sterke.

Gerhard Skaala er helt ute av Harding. Nå pusler han med nye prosjekter hjemme i sitt eget arbeidsrom. Om jeg er bitter over at livsverket mitt er gått i grus? Nei, tegningene og båtene mine lever over hele verden. Og hvem har sagt at jeg er ferdig?

ABC bank renvasket

Vi kommer ikke til å gå på Skaala-familien med krav om at de skal be banken om unnskyldning. Riktignok har de kalt oss røvere, tyver og terrorister. Denne voldsomme språkbruken har det overhodet ikke vært dekning for. Advokat Kenworthy legger ikke skjul på at Kredittilsynets behandling av klagen fra båtbyggerfamilien Skaala fra Vestlandet er hilst med glede i ABC bankens lokaler i Oslo. Vedtaket renvasker ABC banken for den kritikken som er fremkommet etter at banken høsten 1985 overtok den reelle kontrollen over livbåtfabrikken Harding med den gang 270 ansatte. I prosessen ble Skaala-familien presset ut av sin mangeårige eierposisjon uten 5 øre i kompensasjon...

Vi gir oss ikke

Vi kommer ikke til å gi oss med dette sier Hardings ex-direktør Geir Skaala i en kommentar til Kredittilsynets vedtak. Vi vil nå sette oss ned og vurdere vedtaket og ta standpunkt til fortsettelsen i lys av dets innhold. Vi kan både gå til domstolen og kreve erstatning eller be finansdepartementet se på saken. Det offentlige har jo tapt millionbeløp på Hardings konkurs.

Vi mener fortsatt at det var bankens aksjon som førte til Hardings konkurs. I det øyeblikk banken krevde sine lån tilbake i løpet av få dager, var også bedriften ferdig. Dersom en bank kan gjøre slikt og unnsnippe kritikk, da bør dette bli offentlig kjent.

Vi bør f
medlemmers in

Inflasjonst

I 1970 og 19
kjøpekraft. Gj
bevilge nye lå
bankene i en n
presset til å
millioner kron
ville vært rim
trengte penger
del av kapitale

Harding, b

Etter konkurs
skaffe penger
allerede solgt
Ulltveit Moe
Gerhard Skaa
utenlandske s
overtok Knut
A/S, HMV
International
tre områder:

Konser
ikke mindre e
Renteomkost
39 millioner
var på 446 0
forhold til de
Avdel
arbeide ga g
og hans pro

Ulltveit Moe
1991 1
37,4 4

Vi bør få en forening for "kreditor - skadde" som kan arbeide for sine medlemmers interesser i denne og liknende saker. 1

Inflasjonstapene ikke beregnet

I 1970 og 1980-årene var norske bedrifter svekket fordi kronen mistet sin kjøpekraft. Gjennom inflasjonsperioden hadde bankene den viktige oppgave å bevilge nye lån til å erstatte verditapet som skyldtes inflasjonen. Det satte bankene i en mektig stilling. De rådet over liv og død for de bedrifter som ble presset til å øke sin lånekapital. Gjelden hos Harding var uvanlig lav: 40 millioner kroner på 270 ansatte. Det gir 148 000 kroner i gjeld pr ansatt. Det ville vært rimelig om Harding hadde fått utvide sine lån. Årsaken til at den trengte penger lå i utviklingen av nye produkter og at staten hadde inndratt en del av kapitalen.

Harding, ble en del av et internasjonalt selskap

Etter konkursen var ABC bank eier av Hardingaksjene. Det ble arbeidet for å skaffe penger så Skaala familien kunne overta. Dette lyktes, men da var aksjene allerede solgt under hånden til Jens Ulltveit Moe som etablerte selskapet Ulltveit Moe A/S i 1990. I 1996 ble navnet endret til Umoe A/S. Foruten Gerhard Skaalas bedrift som nå heter Umoe Schat Harding driver Umoe A/S 6 utenlandske selskap som Gerhard Skaala hadde kjøpt seg inn i. Umoe A/S overtok Knutsen-rederiet i Haugesund, Haugesund Elektroservice, Møre drift A/S, HMV drift A/S, Sandslie drift A/S, Karmsund Verft A/S, HMV International A/S og skipsverftet Sterkoder i Kristiansund Umoe A/S satset på tre områder: Skipsbygging, olje og gass og livredningsutstyr.

Konsernet var lånefinansiert. Regnskapet for 1995 viste en totalgjeld på ikke mindre enn 1 198 895 000 kroner og en egenkapitalandel på 14,09 prosent. Renteomkostningene utgjorde for årene 1993-94-95 henholdsvis 65 - 62 - og 39 millioner kroner. Selskapet hadde i 1995 2 486 ansatte. Gjelden pr ansatt var på 446 000 kroner. Umoe A/S var blitt en gullgruve for pengekapitalistene i forhold til de enkeltbedrifter sammenslutningen tidligere besto av.

Avdelingen for livredningsutstyr som var grunnlagt på Gerhard Skaalas arbeide ga gode resultater Det indikerer at Skaalas organisasjon fungerte godt og hans produkter var etterspurt.

Ulltveit Moe A/S, overskudd i millioner kroner på livredningsutstyr:

1991	1992	1993	1994	1995	1996,
37,4	49,3	57,1	28,6	-27,5	5.6

Året 2001 ble deler av Umo A/S solgt til det svensk/sveitsiske konsern ABB.

Frimurerordenen er representert

Jeg er blitt fortalt at et medlem av frimurerordenen skal forelegge alle viktige beslutninger for losjens ledelse før de settes iverk. Det ekstreme lojalitetskravet gjør at det må være slik. Hvis dette er riktig kan frimureriet ha hatt interesser i, og ha påvirket så vel Hardingsaken, som andre saker hvor frimurere har deltatt.

Kenworthy er inisiert i Losje nr 12, St Johanneslogen St. Magnus i Fredrikstad.

Under brødrene Blystads lånefinansierte raid mot Kosmosselskapet, deltok Kenworthy på vegne av ABC bank. Brødrene Blystad ble tvunget til retrett. Kosmosselskapet ble påført store tap, men overlevde raidet.

I den statlige overtakelsen av Tandbergs Radiofabrikk som jeg skal komme tilbake til, ble Kenworthy oppnevnt som sekretær for styret av Jens Chr, Hauge. Det betyr at frimureriet har vært sterkt involvert i de fundamentale endringer som vårt næringsliv har gjennomgått.

Gerhard Skaala har to sønner. De var begge båtbyggere. De hadde kjennskap til bransjen. De satt på sertifikater og offentlige reguleringer. De var eksperter med erfaringer på verdensbasis. De startet et nytt båtbyggeri på Tromøya ved Arendal for å fremstille livbåter. Det falt seg slik at de også leverte båter til Umoe i Hardanger. Geir Skaala som sto som eier merket snart den hemske som lå i delingsmodellen som kom i 1992. Den ga Ulltveit Moe 28 prosent inntektskatt på overskuddet, mens Geir Skaala må betale 52 prosent inntektskatt på sitt overskudd

Geir Skaala har etablert et datterselskap i Kina. Timelønnen er en tiendedel av norske lønninger, og valutakursen er gunstig. Kina regner med å bli en økonomisk stormakt om få år.

Ville det allikevel ikke være langt bedre om arbeiderpartiet kom seg ut av sin avhengighet og begynte å ivareta norske interesser?

Kilder:

- 1 Tom Bakkeli, Alf R. Jacobsen og Bjørn Thunæs, *Verdens Gang*, 6. Desember 1986
- 2 Umo A/S, Årsrapport 1995 og 1996.

43. MOE

Birger Hatlebakk
1975. Fræna,
som trengte i
er en stor ter
flytter stein, j

Birger Hatlebakk
oppfinnertale
ville sette i p
ville gjøre e
konflikter.

Da Mox
bygget opp e
Hatlebakks i
dag, i år 200
at nettopp E
arbeidsplass
bærer det pro

Kamp mo

I den nystar
sosialdemok
I boka
1983, sier B

"28. septem
fekk skrifte
fekk eldste
med beskje
hausten var
til i mekani
i norsk indu

Birger Hatlebakk
1987. Jeg g

43. MOXY OG BIRGER HATLEBAKK

Birger Hatlebakk startet bedriften Moxy på Elnesvågen i Fræna kommune i 1975. Fræna, som ligger i nærheten av Molde, var regnet som et utkantstrøk som trengte industriarbeidsplasser. Formålet var å bygge dumpere. En dumper er en stor terrenggående lastevogn som lastes opp med gravemaskin og som flytter stein, jord og fyllmasse på anleggsplassen.

Birger Hatlebakk er en av våre store distriktutbyggere. Han hadde oppfinnertalent. Han hadde fått ideen til en unik dumperkonstruksjon som han ville sette i produksjon. Han hadde også evnen til å få med seg mennesker som ville gjøre en innsats. Han administrerte slik at han aldri hadde arbeidskonflikter.

Da Moxy ble startet var Hatlebakk allerede en erfaren gründer. Han hadde bygget opp elektronikkbedriften Glamox A/S i Molde. Den hadde 700 ansatte. Hatlebakks idéer har vist seg å være levedyktige. Begge bedrifter eksistere i dag, i år 2004. Til sammen har de nær ett tusen ansatte. Det var derfor underlig at nettopp Birger Hatlebakk, som er den enkeltperson som har skapt flest arbeidsplasser i distriktene, skulle komme i klammeri med den institusjon som bærer det pretensiøse navn Distriktenes Utbyggingsfond.

Kamp mellom gründeren og Distriktene Utbyggingsfond

I den nystartede bedriften Moxy A/S, kom det til direkte kamp mellom det sosialdemokratiske byråkrati og grunnleggeren Birger Hatlebakk.

I boken *“Dragkampen om norsk Industri, tilfellet Moxy”*, som kom ut i 1983, sier Birger Hatlebakk:

*“28. september 1981 vart eg på dagen kasta ut av Moxy, samstundes som eg fekk skriftleg oppseiing utan løn i oppseiingstida. Nøyaktig en månat seinere fekk eldste son min, som var dagleg leiar i Glamox, brev frå Jens Chr. Hauge med beskjed om å kaste meg ut fra det gamle kontoret mitt på Glamox. Denne hausten var det over 50 år sidan eg hadde reist ut av barndomsheimen for å ta til i mekanikarlære. Den gongen visste eg lite om korleis 40 års pionerarbeide i norsk industrireising skulle skulle verta honorert i si tid.”*¹

Birger Hatlebak ga meg en kopi av en artikkel han ville ha inn i pressen i april 1987. Jeg gjengir Hatlebakks artikkel nedenfor:

”Distriktenes utbyggingsfond sitt 25 -års jubileum og Moxy-saken

Dette er ein sak som må ha generell interesse ettersom det er mange liknande tilfelle rundt om i landet og det er journalister med høgst mangelfulle kunnskaper som har rapportert og kommentert.

Særleg etter 1975 har mange norske verksemdar vorte slått ned, verksemdar som har hatt gode produkt og som hadde ei framtid, men som vart slått ned av banker, Distriktenes Utbyggingsfond, Den norske regjering og som er avhenda til konkurrenter, innanlandske og utanlandske, til aksjespekulanter, andre spekulantar og spekulative finansieringsselskaper.

Eg tek med nokre kjende verksemdar som har vore gjennom dette som illustrasjon.

I 1978 slo Den norske regjering ned Tandbergs Radiofabrikk, så kom turen til Wichmann Motorfabrikk, Brøyt, Moxy, Glamox og for kort tid sidan Harding og nå er det Kongsberg Våpenfabrikk sin tur.

Alle desse firma hadde utvikla aktuelle produkt med framtid og produktutviklinga var utgiftført.

Det er ei anna side ved desse tilfella som ikkje har kome fram, men som har generell interesse. Fram til 1970 var inflasjonen 3,1 % pr år. i etterkrigstida. Sjå Skånlandsutvalgets fremstilling. Deretter har inflasjonen variert mellom 5 og 15 %. Det har ført til at verksemdene måtte ha tilgang på meir kapital frå år til år. Anten måtte dei tena opp dette eller låna. Inflasjonen har ført til at f. eks. Kongsberg Våpenfabrikk etter 1975 har hatt et inflasjonstap på ca. 1,5 milliard kroner og er hovudproblemet fabrikkens strid med i dag. Moxy hadde eit slikt inflasjonstap på ca 28 million kroner og slik var det for alle ovannevnte verksemdar.

Men dette går ikkje fram av rekneskapen slik den skal vera etter norsk lov. Når verksmedene går med overskott betalar dei aksjeutbytte og skatt utan at det vert teke omsyn til inflasjonstapet som ét livskrafta ut av dei.

Investering i produktutvikling og markedsføring er stort sett ikkje verdsett i rekneskapen endå det er på dette område at verdien ligg og der det er investert store summar over mange år.

Vi skal sjå to resultatet av s

Det er naturl
Utbyggingsfo
har tapt 58
enkelt firma.

Underskrevn
byggjer dette

I første del a
A/S og G
konsulenten
var for stor
vore i 34 år
trong, men s
Eg ba om ro
for ro, kom
Glamox og
DUF skaffe
Chr, Hauge.
Hadde eg kj
med Volvo
skriftleg be
held si har
samarbeid n
vidare fram
produksjon
som Moxy o
Eskilstuna.
underskriva
000,00. Det

Etter avtale
ikkje ville s
Moxy, men
endå han ik
stillinga i 4
Så kom Ha
overta Mox

Vi skal sjå to klassiske eksempel som illustrerar ovenstående og der vi i dag ser resultatet av satsing på produktutvikling og markedsføring gjennom mange år

Det er naturleg for underskrevne å kunngjøre nedestående etter at Distriktenes Utbyggingsfond har feira 25 års jubileum og har mellom anna kunngjort at dei har tapt 58 mill. kr. På Moxy, det største tapet gjennom desse 25 åra på ei enkelt firma.

Underskrevne vil hjelpe til med å få fram kvifor DUF har tapt så mykje. Eg byggjer dette på rekneskap, bustyrer rapport og andre relevante dokument

I første del av 1980 spurte DUF om å få lage ei økonomisk analyse av Moxy A/S og Glamox A/S. Dei brukte konsulentfirmaet Hartmark-Iras og konsulenten var Alf Lau. Han kom til at desse to firma var feilfinansiert. Det var for stor kortsiktig og for liten langsiktig lånekapital. Men slik hadde det vore i 34 år. I 1980 hadde vi fullført ei større utbygging og likviditeten var trong, men slike situasjonar hadde vi hatt mange gonger gjennom desse 34 åra. Eg ba om ro for ikkje å øydeleggja den tillit vi hadde opparbeidd oss. I staden for ro, kom Erling Borgen på TV og han fortalte at no sto det dårleg til med Glamox og Moxy. Han var tilført Lau Rapporten. Ut på hausten 1980 ville DUF skaffe oss medeigarar i Moxy. Som forhandlar peika DU ut hr. adv. Jens Chr. Hauge. DUF løyvde 500 000,00 kr og Hauge brukte opp desse pengane. Hadde eg kjent Hauge føreåt, skulle han aldri vorte engasjert. Han "forhandla" med Volvo åleine og han var ikkje villig til å slutte etter at eg hadde gjeve han skriftleg beskjed om å slutte forhandlingane. Eg har forstått det slik at DUF held si hand over han og held han med "fullmakt". Tilslutt laga han i samarbeid med DUF eit avtaleutkast der Volvo skulle overta Moxy. Det gikk vidare fram både av avtaleutkastet og eit brev fra 16. februar 1981 at produksjonen i Fræna ville verta nedlagt og dei ville heller ikkje kjøpe bygget som Moxy dreiv i, men som Glamox åtte. Volvo hadde ein ny fabrikkbygning i Eskilstuna. Der det var plass for Moxy-produksjonen. Difor ville eg ikkje underskriva den avtalen som Hauge hadde laga endå eg skulle få kr. 1.140 000,00. Dette var 22. Juni 1981.

Etter avtalen ville DUF gje Volvo kr. 30.000.000,00 for å overta Moxy. Då eg ikkje ville skrive under avtalen, stilte DUF kr.12.000.000,00 til disposisjon for Moxy, men pengane vart forvalta av økonomisjefen i Glamox, Ole Rakvåg, endå han ikkje hadde noko med Moxy å gjera og berre hadde vore tilsett i den stillinga i 4 månader.

Så kom Hauge med adm. dir. i Volvo, Eric Johanson, den 12. August for å overta Moxy den 13. august. På dette tidspunkt var 6 av de 12 millionane brukt

opp. Så stort beløp vart brukt opp frå 22. juni til 13. august og dette berre for å kunne overlevere Moxy til Volvo. Etter norsk folketru er 13. Ikkje noen god dag.

Då Volvo ikkje overtok Moxy, gjekk DUF sammen med A/S Forretningsbanken Trondheim, representert ved ved banksjef Paul Halland, og slo Moxy konkurs den 18. september 1981. Konkursbuet vart dreve med bustyraren adv. Per Øverbø som leder fram til 4. Januar 1982. I denne perioden vart underskotet kr. 6.963.000,00 etter opplysningane i bustyrer rapportane av 27. Mai 1982. Bustyrearbeidet kosta kr. 1.300.000,00.

Daimler Benz la inn det høgste bodet, men DUF/bustyret ville ikkje selja til dette firmaet. Dei selte til eit nystarta firma, Moxy Industrier A/S. Då dei bydde mindre enn Daimler Benz, ville det gå ut over dei uprioriterte. For at dei skulle få same utbytte betalte DUF differansen som var på kr. 6.300.000,00 Etter bustyrer rapporten skulle dei uprioriterte få 36,7 %.

Bustyreren/bustyret selte innbyttmaskinar til spottprisar som førte til eit tap på kr. 5.000.000,00.

Ein 25 tonns dumpertype av annan konstruksjon som var under utprøving og som det fants 5 stk. av, vart selt burt for kr. 50.000,00 enda verdien var 2.700.000,00. Dette er litt av ein prestasjon og det undrar meg at ikkje adm. dir, i Distriktenes utbyggingsfond, Leif Aune måtte gå av. I det offentlige liv ser det ut til at slike saker ikkje har konsekvenser og det ser ut til at det spelar ingen rolle kven som har den politiske makta.

Dersom ein dagleg leiar av eit firma hadde gjort slike ting som bustyreren har gjort i denne saka, ville han ha kome under tiltale.

I tillegg til å skape produkta, bør det nemnas at Moxy hadde lært opp over 150 medarbeidarar i Fræna og Smøla kommuner. Det hadde kosta store summer.

Så starta Moxy Industrier A/S. Dei dreiv 10 månader med konsulent Alf Lau som styreformann frå våren 1982. Etter 10 månader vart firmaet slått konkurs.

Dei hadde betalt kr.43.500.000,00 for maskiner, utstyr og konstruksjoner. Av dette var kr. 8.000.000,00 for konstruksjonane, men då må ein koma ihug at Daimler Benz hadde bydd kr. 25.500.000,00 for konstruksjonane før konkursen.

Bygget betalte o
på 15 000 m2 s
500.000 m2. Re
Denne gongen
preserte frå 2. o
Både Per Øvert

Bustyret i Mox
representert ve
markedsføring

Dei hadde inge
Moxy A/S. Og
Brown Anglo
konkurs 2. okt

Som under fe
sjonen gjekk
kjøpte fabrikk

Då Moxy Ind
ment Ltd. Far
1. Bygg me
2. Maskiner
3. Konstruks
4. Nye dump
5. Varer i ar
6. Råvarer

Det kvilte ei
tilsammen
Bustyret ga

Det var ei g

Tilsaman er
honoraret ti
det utan at r

Bygget betalte dei kr. 25.000.000,00 for. Det var eit nytt moderne industri-bygg på 15 000 m² som er kr. 1.667,00 kr./m². Med i denne prisen var og ei tomt på 500.000 m². Reknar vi kr. 5,00 pr m² vert det kr. 2.500.000,00.

Denne gongen vart advokat Odd Larhammer bubestyrar og vi skal sjå kva han preserte frå 2. oktober 1982 og til 1. Januar 1983.

Både Per Øverbø og Odd Larhammer er Moldeadvokater.

Bustyret i Moxy A/S nærmest pressa Brown Anglo Scan Equipment Ltd. representert ved Gordon Brown, inn i Moxy Industrier A/S. Og dei tok over markedsføringa.

Dei hadde ingen vansker med å selja dei dumperane dei overtok frå bustyret i Moxy A/S. Og heller ikkje første halvår 1982. Men etter 1. August 1982 slutta Brown Anglo Scan Equipment å selja før etter at Moxy Industrier vart slått konkurs 2. oktober 1982, men då vart det storsalg pånytt.

Som under første konkursen skulle dei tilsette haldast i arbeide og produksjonen gjekk for fullt til ut i januar 1982 då Brown Anglo Scan Equipment kjøpte fabrikk i Fræna på godtkjøpsalg.

Då Moxy Industrier A/S sitt konkursbu vart selt til Brown Anglo Scan Equipment Ltd. Fans desse verdier:

1. Bygg med tomt	27.500.000,-
2. Maskiner og produksjonsutstyr	14.000.000,-
3. Konstruksjoner	8.000.000,-
4. Nye dumpere klar for levering	23.000.000,-
5. Varer i arbeid	13.000.000,-
6. Råvarer	<u>10.000.000,-</u>
	NOK <u>95.500.000,-</u>

Det kvilte ein førsteprioritets pantegjeld med forfalne renter på, dette tilsammen kr. 11.500.000,-

Bustyret ga burt dette til Brown Anglo Scan Equipment for 33.500.000,-

Det var ei gåve på 62.000.000,-

Tilsaman er det på begge konkursane rota burt kr. 89.000.000,- I tillegg er honoraret til Hauge på kr. 500.000,-brukt opp Dette er litt av ein prestasjon, og det utan at nokon av dei impliserte er komne under tiltale. eller fått sparken.

Slik klarte Distriktenes Utbyggingfond å tape kr. 58.000.000,-

Men det er meir som er rota burt på Moxy. I boka eg skreiv om moxy (mars 1983) står det på side 166 at DUF har tapt 60 mill, kr, Industridepartementet 5 mill. kr, og Industrifondet 8 mill. kr.

I same boka står det på side 84 om Leif Aune då han sa adjø den 13. August 1981: *"Han var kort, mutt og tydeleg arg, og hadde neppe klart for seg at nå sto han ved ei viktig avgjersle som kunne kosta DUF 10-tal millioner, om han handle galt."* Det var ingen tvil om at han gjorde det, men kva konsekvensar har det fått for han som adm. dir. for Distriktenes Utbyggingfond ?

Det er lettere å forstå at A/S Forretningsbanken handla som dei gjorde, men det er ingen sakleg bakgrunn for det. Side 113 i den boka eg har skreive om Moxy-saka, står det at adm. dir i Forretningsbanken, Klaus Berg, den 27. aug 1980 sa : *"at det ikkje gjekk an å produsere dumpere lønsamt her i landet.."* Men professor Heuchler, engasjert av Daimler Benz var komen til at Moxy-dumperen var den beste på kloden i klasse under 30 tonn last. I dag er Bergs påstand motbevist. Men slik går det når bankfolk skal vurdera teknikk.

Forretningsbanken tapte ikkje *"fem flate øre"* på Moxy som det sto i en avis. Men ifjor tapte Forretningsbanken 50 millioner kroner på Vågan Verft, Kyrksæterøra, det firmaet dei ville selja Smøla-anlegget til tre dager etter at dei hadde slått Moxy konkurs... Det er ikkje å undra seg over at det står skralt til med Industrien i Trøndelag.

Er Moxy-saken eit skrekkens eksempel på hva det kostar når ukyndige folk, bankfolk, økonomer og politikarar skal vurdera teknikk og næringsvirksomhet, så er Glamox – saka ein kriminell skandale.

Den 24. Juni 1981 sa forretningsbanken opp kassakredittavtalen både for Moxy og for Glamox. Grunnen var at underskrevne ikkje ville skrive under avtalen mellom Volvo og Moxy. Ingen av kassakredittene var overtrekt. Trusselen kom i telex 24. Juni 1981. Den delen som gjeld oppeiinga lyder slik: *"Dersom vi ikke har mottatt ovennevnte erklæring i undertegnet stand innen fristens utløp, melder vi at vi i henhold til kassakredittens bestemmelser sier opp den løpende kassakreditkontrakt slik at ytterligere utbetalinger over kontoen ikke kan finne sted"* Fristen var 24. juni kl. 15,00. Det står i telexen at trusselen er sett fram *"i samråd med DUFs sekretariat."*

Så kom kravet
% av aksjane n
hadde skulle ve

Eg vil her vise
ein person. D
kriminelle kjen

Etter at Glamox
A/S, var den
anleggsmidlan
av bygg, mas
40.000.000,00
bygget i Fræna

Men dette er b
Vågstranda ha
4.000,00 pr. r
utstyr og inve
tilsett er tilsa
avdelingar i i
ein verdi på
300.000.000,0

Den kortsikt
omløpsmidlan
bokført med
38.300.000,00
verdiane firm

Firmaet vart s

Dette er slåar
vart slått kon
til pensjonsf
rente pr år av
buet...

I tilknytning
ende bli kjer
fram offentle

Så kom kravet frå Forretningsbanken om at eg måtte skriva frå meg minst 80 % av aksjane mine i Glamox til sønene mine for at kassakreditten i Glamox hadde skulle verta åpna att. Dette var trussel nr. 2 frå Forretningsbanken.

Eg vil her vise til kva som står i Avtalelova § 29 om å fremsetja trusslar mot ein person. Dette er første del av det kriminelle. Den andre del av det kriminelle kjem nedanfor. Og det hendte frå september 1981 til april 1982.

Etter at Glamox A/S hadde selt bygget og tomta i Fræna til Moxy Industrier A/S, var den langsiktige gjelden på ialt kr. 13.500.000,00. Dei bokførte anleggsmidlane var på kr. 45.900.000,00. Av dette var den nedskrevne verdien av bygg, maskiner, anna produksjonsutstyr og inventar bokført med kr. 40.000.000,00. Dette gjev ein bokført eigenkapital på kr. 24.100.000,00 etter at bygget i Fræna er teke ut av balansen.

Men dette er berre en liten del av dei faktiske verdiane. Bygget i Molde og på Vågstranda hadde ein gulvflate 25.000 m², ein minimum dagsverdi på kr. 4.000,00 pr. m² Det er kr. 100.000.000,00 Det var maskiner, produksjonsutstyr og inventar for 770 tilsette. Ei investering på kr. 200.000,00 for kvar tilsett er tilsaman kr. 154.000.000,00 .Konstruksjoner, oppbygging av salgsavdelingar i inn- og utland og opplæring av dei tilsette, hadde forsiktig rekna ein verdi på kr. 50.000.000,00 Firmaet hadde faktisk verdier for kr. 300.000.000,00.

Den kortsiktige gjelden var på kr. 90.000.000,00 Dei kortsiktige omløpsmidlane, det vil seia kontanter, uteståande fordringar og varelager var bokført med 78.800.000,00 Av dette var bokført varebeholdning kr 38.300.000,00, men dette var sterkt nedskrevne verdier slik at dei faktiske verdiane firmaet hadde var større enn den bokførte kortsiktige gjelden.

Firmaet vart slått ned fordi det heitte at det ikkje hadde eigenkapital.

Dette er slåande likt det som hendte på Tandbergs Radiofabrikk i 1978. Firmaet vart slått konkurs og når buet vart gjort opp etter at kr. 52.000.000,00 var avsett til pensjonsfond, fekk alle uprioriterte kreditorer full dekning og 9 prosent rente pr år av det dei hadde tilgode. Endå var det att over kr. 70.000.000,00 i buet...

I tilknytning til Distriktenes Utbyggingsfond sitt 25 -års jubileum bør ovanstående bli kjent, men det finns mange slike tilfelle. Dei aller fleste kjem ikkje fram offentleg fordi dei som burde rapportera ikkje samle stoff tidsnok. 2

Så langt Birger Hatlebakks artikkel.

Moxy internasjonaleses

Brown Engineering A/S som overtok Moxy var datterselskap av Brown Group International Pt., som besto av 16 forskjellige selskaper, deriblant Moxy Truck of America. De fleste selskaper lå i England. Moxy bedriften i Fræna var juvelen i selskapet.

Moxy tjente penger. I 1989 var overskuddet 42,5 millioner kroner. Overskuddet satt imidlertid som tilgodehavender i engelske selskaper innen gruppen. På det meste var disse tilgodehavender 250 millioner kroner. Låneopptak i Norge gikk til finansiering i England. Det siste året økte låneopptaket med 500 millioner kroner. I 1990 var det slutt.

Moxy var konkurs for tredje gang på mindre enn 10 år, og la meg tilføye at noe slikt ville aldri ha skjedd om Birger Hatlebak hadde fått styre på sin måte og myndighetene hadde løst sin del av oppgaven: Å holde inflasjonen nede på null. De som ønsker høyere inflasjon representerer særinteresser. De har ikke den fulle oversikt over inflasjonens virkninger.

Fordringene i konkursboet løp opp i 190 millioner kroner hvorav 100 millioner var gjeld til norske underleverandører. Bostyret ventet ytterligere krav på 160 millioner kroner fra finansieringsselskaper. Det samlede tap kan bli 300 millioner kroner. ³

Moxy gjenoppsto for fjerde gang, denne gang med det statlige gruveselskapet Norsk Olivin som eier. Moxy holder fremdeles til på Fræna og er et viktig ledd i distriktutbyggingen. De selger dumpere med Birger Hatlebakks konstruksjon for 400 til 500 millioner kroner hvert år og har i år 2001 200 fast ansatte medarbeidere.

Kilder:

- 1 Birger Hatlebakk, *Dragkampen om norsk Industri, tilfellet Moxy*, Det norske samlaget, Oslo 1983.
- 2 Birger Hatlebakk, avisartikkel datert 20. Mars 1987
- 3 R B – Jan G, Røe. *Romsdals Budstikke*, 29. Februar 1992 ,

44. TAN

En ung m

Vebjørn Tan

Med seg ha

mønsterbedr

Fabrikken fi

ikke var

arbeidsgiver

1930-år

Fagorganisa

arbeidsgiver

side viste of

måtte gå an

resultatet ut

mektige eier

direktøren

Radiofabrik

belastninger

de tekniske

Fond

inn i bedrift

Aksjespekul

Målsetninge

Norge til be

, men skulle

Hvis

ville vi kun

konkurrent

og høye led

Syste

egenkapital

ukjent feno

under infla

ikke kom fr

I 197

skapte fors

ble beslutte

skulle bokf

Fondet sku